

ПОЗИКОВИЙ КАПІТАЛ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ

На основі аналізу звітів про фінансові результати обґрунтована необхідність виділення із складу зобов'язань позикового та стороннього капіталу

Ключові слова: позиковий капітал, сторонній капітал

Постановка проблеми. Поглиблення інтеграційних процесів та розширення зв'язків з іноземними партнерами, зумовлює необхідність характерної системи оцінки аналітичних можливостей і переваг інформації, максимального використання її зовнішніми і внутрішніми користувачами в своїх інтересах. В результаті, розширюється коло користувачів інформації про фінансовий стан і ділову активність підприємств, а також істотно підвищується інтерес учасників економічного процесу до об'єктивної і достовірної інформації про власний і позиковий капітал. У цих умовах підприємства зіштовхуються з рядом проблем, пов'язаних з неопрацьованістю окремих законодавчих і нормативних документів, недостатністю в економічній літературі глибоких наукових і методичних розробок по досліджуваних питаннях, зокрема питаннях класифікації позикового капіталу.

Метою дослідження є визначення елементів позикового капіталу з метою організації управління формуванням позиковим капіталом, отримання достовірної інформації про рух позикового капіталу на мікрорівні та визначення наслідків його використання.

Аналіз досліджень та публікацій. Класифікації позикового капіталу розглядаються в працях таких вчених, як: О.О. Терещенко, І.А. Бланк, М.В. Баскаков, Ю.М. Воробйов, Л.Л. Лазбенік, С.А. Митей, Т.С. Новашина, В.І. Карпунин, В.А. Волнин, Н.С. Марушко, В.М. Шелудько, К.Ю. Циганков, В.І. Подолякин, І. Дзєбко, Н. Лисенко, О. Пусток, Н.М. Сльозинок та інші. Так як класифікація є основною складовою процесу пізнання та узагальнення, то для її організації необхідно обрати ті основні ознаки, які будуть необхідними для певної галузі дослідження.

Проведений аналіз літературних джерел показав, що питанням класифікації позикового капіталу були присвячені праці ряду вчених, які приділяли увагу таким класифікаційним ознакам як форми залучення, строки використання, за належністю підприємству, за забезпеченням. Крім того, ряд науковців виділяючи види позикового капіталу не виділяли класифікаційні ознаки. Менш розповсюдженими класифікаційними ознаками, є класифікаційні ознаки за ступенем ризику, порядком погашення, за призначенням, за метою залучення, за валютою позики, за напрямками використання тощо. Найчастіше дані ознаки використовуються при формуванні рішення про порядок надання та залучення позикового капіталу.

Викладення основного матеріалу. Велика кількість та різноманітність видів позикового капіталу перешкоджають чіткому визначенню впливу його використання на результати діяльності підприємства, що в свою чергу перешкоджає достовірному обчисленню макроекономічних показників країни в цілому. Важливе значення для одержання повної характеристики позикового капіталу та наслідків

його використання має науково обґрунтована класифікація, оскільки кожному виду позикового капіталу відповідає своя система відображення, методів оцінки, аналізу, управління та визначення напрямів його використання.

Тому, для удосконалення діяльності підприємств необхідно уточнити класифікацію позикового капіталу, яка б носила комплексний характер, була б універсальною і дозволила б покращити значення основних показників, що характеризують ефективність діяльності підприємства.

Зокрема, зазначимо, що аналіз економічної наукової та навчальної літератури з бухгалтерського обліку, фінансів, економіки, менеджменту, міжнародної економіки, економічного аналізу показав, що існуючі класифікаційні ознаки позикового капіталу мають багато спільного. Так, зокрема, ряд авторів, обґрунтовуючи класифікаційні ознаки позикового капіталу, не враховують нові складові елементи позикового капіталу, що є недоліком даних ознак.

Проведене аналітичне групування показує різноманітність підходів науковців до визначення основних класифікаційних ознак позикового капіталу. Проведений теоретичний аналіз визначив, що більшість авторів (Н.В. Акименко [2, с. 265], І.А. Бланк [4], М.В. Баскаков [3], Ю.М. Воробйов [6, с. 80], Т.С. Новашина [13], В.И. Карпунин [13], Н.С. Поповенко [2, с. 267], В.А. Волнин [13], Л.Л. Лазбеник [10], С.А. Митей [10], О.О. Терещенко [19], В.В. Сопко [17]) визначають, що основною класифікаційною ознакою є строки, на які отримано позиковий капітал, тобто термін користування яким становитиме більше або менше року (довгостроковий, середньостроковий або короткостроковий). Також у більшості літературних джерел (О.О. Терещенко [19], Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [10, с. 124], Т.С. Новашина [13], В.И. Карпунин [13], В.А. Волнин [13], І.А. Бланк [4], Н.С. Марушко [12], В.В. Буряковський та інші) акцентується увага на формах залучення позикового капіталу (тобто у формі лізингу або оренди; у товарній або грошовій формі).

Однак деякі вчені, як Д.Н. Левин [11, с. 44-45], В.М. Шелудько [20], характеризуючи види позикового капіталу, на відміну від інших науковців, взагалі не виділяють класифікаційних ознак.

Важливою умовою надання позик є гарантія їх повернення, тому ряд авторів проаналізованих джерел, виділяють класифікаційну ознаку, яка визначає забезпеченість або незабезпеченість позикового капіталу (О.О. Терещенко [19], І.А. Бланк [4], Н.С. Марушко [12], Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей [10, с. 124], та інші). Наступною важливою класифікаційною ознакою, на думку Т.С. Новашиної, В.И. Карпунина, В.А. Волнина [13], М.В. Баскакова [3], Н.В. Акименка [2], Ю.М. Воробйова [6, с. 80], Н.С. Поповенко [2], та інших, є ознака, яка стосується належності позикового капіталу підприємству (капітал із зовнішніх джерел, або капітал із внутрішніх джерел). Дана класифікаційна ознака переплітається з ознакою, яка визначає капітал за джерелами формування, яку пропонують Н.С. Марушко [12] та І.А. Бланк [4], Науковці за даною ознакою виділяють ті ж самі види позикового капіталу. Погоджуємося, оскільки вважаємо, що формулювання даної ознаки логічним.

Інші класифікаційні ознаки (за ступенем ризику; за порядком погашення; за призначенням; за метою залучення; за структурними елементами; за дотриманням правових норм; за капіталодавцями; за валютою позики; за умовами одержання позики; за платою за користування) згадуються в економічній літературі поодинокі, є досить узагальненими та не несуть у собі, на думку науковців, практичного навантаження.

Не можемо погодитися з прихильниками даних підходів. Оскільки саме ці ознаки мають найбільший вплив на аналітичне відображення позикового капіталу. Так, ознака, що визначає позиковий капітал за призначенням, метою залучення, за капіталодавцями, за валютою позики та платою за користування визначає організацію відображення формування та використання позикового капіталу за аналітичними розрізами.

Важливим є визначення позикового капіталу за елементами. Саме ця ознака відіграє основну роль при прийнятті рішення про формування позикового капіталу, при управлінні ним, при здійсненні контролю за його використанням та погашенням та при обліковому відображенні наведених операцій.

Питання виділення елементів позикового капіталу є проблемним, оскільки, знову ж таки, єдина позиція відсутня. Це спричинено суперечністю в класифікації та визначенні поняття "позиковий капітал".

В процесі дослідження встановлено, що позиковий капітал – це одне з джерел формування активів підприємства. Виходячи з наведеного, балансове рівняння матиме наступний вигляд:

$$A=BK+PK, \quad (1.1)$$

де A – активи підприємства;

BK – власний капітал;

PK – позиковий капітал.

Наведене рівняння було б доцільним у разі прирівняння позикового капіталу до зобов'язань, як це пропонують Н.В. Акименко [2, с. 265], М.В. Баскаков [3], І.А. Бланк [4], Ю.М. Воробйов [6, с. 80], М.С. Поповенко [2, с. 265], В.І. Карпунін [13], Д.Н. Левин [11], Т.С. Новашина [13], В.М. Шелудько [20] та відносять до складу позикового капіталу всі зобов'язання.

Для обґрунтування виділення елементів позикового капіталу підприємств підходи до складових позикового капіталу згруповано в табл. 1.

Таблиця 1. Елементи позикового капіталу

Елементи позикового капіталу	Автор											
	Запорожан О.М. [7]	Акименко Н.В. [2]	Азарова А.О. [1]	Сопко В.В. [17]	Воробйов Ю.М. [6]	Баскаков В.С. [3]	Шелудько В.М. [20]	Ковальов В.В. [9]	Кадрова Н.Н. [8]	Поддєрьогін А.М. [17]	Блонська В.І. [5]	Подолькін В.І. [16]
Відстрочена податкова заборгованість	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Відстрочена та прострочена заборгованість за майно в оренді	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Відстрочена та прострочена заборгованість за облігаційними позиками	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Внутрішня і зовнішня кредиторська заборгованість, строк сплати якої не настав	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Довгостроковий податковий кредит і пільги	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-

Продовження табл. 1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Довгострокові державні цільові кредити	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Довгострокові кредити банків	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Довгострокові кредити і позики небанківських фінансових установ	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-
Довгострокові облігаційні позики	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+
Забезпечення для відшкодування майбутніх витрат	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-
Інші внутрішні довгострокові позикові кошти	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Інші внутрішні короткострокові позикові кошти	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
Інші поточні зобов'язання	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
Короткостроковий (товарний) кредит	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+
Короткостроковий податковий кредит	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Короткостроковий товарний (комерційний) кредит, не сплачений у строк	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Короткострокові векселі видані	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-
Короткострокові кредити банків	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Короткострокові кредити і позики не сплачені в строк	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Короткострокові кредити небанківських фінансових установ	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+	+	+
Непередбачені зобов'язання	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Поточна заборгованість за розрахунками	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
Поточна заборгованість по довгострокових зобов'язаннях	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
Прострочена внутрішня і зовнішня кредиторська заборгованість	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Реструктуризований борг за кредитами та позиками	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
Факторингові послуги	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Фінансовий лізинг	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+

Згідно характеристики позикового капіталу, він повинен формуватися на основі строковості, поверненості та платності. Причому, остання ознака повинна реалізовуватися не при певних обставинах (порушення договору), а при укладанні договору. Постає питання, чи всі складові зобов'язань відповідають даним ознакам? З метою визначення елементів позикового капіталу, пропонуємо згрупувати складові зобов'язань в табл. 2 та підтвердити їх належність до позикового капіталу.

Таблиця 2. Обґрунтування складу елементів позикового капіталу

Елементи позикового капіталу	Ознака		
	Строковості	Платності	Поверненості
Відстрочена податкова заборгованість	+	-	+
Відстрочена та прострочена заборгованість за майно в оренді	+	+	+
Відстрочена та прострочена заборгованість за облігаційними позиками	+	+	+
Внутрішня і зовнішня кредиторська заборгованість, строк сплати якої не настав	+	-	+
Довгостроковий податковий кредит і пільги	+	-	+
Довгострокові державні цільові кредити	+	+	+
Довгострокові кредити банків	+	+	+
Довгострокові кредити і позики небанківських фінансових установ	+	+	+
Довгострокові облігаційні позики	+	+	+
Забезпечення для відшкодування майбутніх витрат	+	-	+
Інші внутрішні довгострокові позикові кошти	+	+	+
Інші внутрішні короткострокові позикові кошти	+	+	+
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	+	+	+
Інші поточні зобов'язання	+	-	+
Короткостроковий податковий кредит	+	-	+
Короткостроковий товарний (комерційний) кредит, не сплачений у строк	+	-	+
Короткострокові векселі видані	+	-	+
Короткострокові кредити банків	+	+	+
Короткострокові кредити і позики не сплачені в строк	+	+	+
Короткострокові кредити небанківських фінансових установ	+	+	+
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	+	-	+
Непередбачені зобов'язання	+	-	+
Поворотна фінансова допомога	+	+	+
Поточна заборгованість за розрахунками	+	-	+
Поточна заборгованість по довгострокових зобов'язаннях	+	+	+
Прострочена внутрішня і зовнішня кредиторська заборгованість	+	-	+
Реструктуризований борг за кредитами та позиками	+	+	+
Факторингові послуги	+	+	+
Фінансовий лізинг	+	+	+

Виходячи із даних таблиці до елементів позикового капіталу відносяться кредити, облігаційні позики, кошти, отримані в наслідок факторингових операцій, фінансовий лізинг, та поворотна фінансова допомога.

Інші складові зобов'язань (залученого капіталу – капіталу, залученого ззовні), які ми не можемо віднести до елементів позикового капіталу, але які знаходяться у складі пасиву підприємства і також є джерелами формування активів, пропонуємо віднести до складу стороннього капіталу (“сторонній” – не свій, що не належить групі [14, с. 212]).

Тобто, балансове рівняння, в такому випадку матиме наступний вигляд:

$$A = BK + ЗК = BK + ПК + СтК, \quad (1.2)$$

де A – активи підприємства;

$ЗК$ – залучений капітал;

BK – власний капітал;

$ПК$ – позиковий капітал;

$СтК$ – сторонній капітал.

З метою обґрунтування доцільності та необхідності поділу капіталу підприємства на власний капітал, позиковий капітал та сторонній капітал було узагальнено дані, наведені у фінансовій звітності (Форма № 1 “Баланс”). За даними Національного банку України обсяги залучення позикового капіталу щороку зростають за підприємствами всіх галузей економічної діяльності (про що зазначено у попередньому пункті). Проте лідером серед галузей економічної діяльності є підприємства переробної промисловості (виробництво продуктів харчування та напоїв). Тому обґрунтування результатів виокремлення позикового та стороннього капіталу ми пропонуємо виконати на прикладі підприємств цього напрямку діяльності.

Згрупувавши значення складових пасиву балансу 110 підприємств харчової промисловості за наступним поділом: власний капітал, залучений капітал та його складові (позиковий капітал та сторонній капітал) та валюта балансу. Шляхом порівняння встановлено, що на більшості підприємств, де сторонній капітал перевищує позиковий підприємства в кінці звітного періоду підприємства частіше отримують фінансовий результат (збиток). І навпаки, підприємства, в складі пасиву яких позиковий капітал перевищує сторонній, в кінці звітного періоду отримують фінансовий результат (прибуток).

З метою підтвердження такого спостереження та гіпотези про зв'язок фінансового результату з обсягом позикового капіталу виникла необхідність проведення регресійно-кореляційного аналізу.

Для вимірювання тісноти зв'язку між двома ознаками, які мають альтернативні значення, застосовується коефіцієнт асоціації, запропонований статистиком Юлом.

Обчислення коефіцієнта асоціації здійснюється за допомогою таблиці, яка складається з чотирьох клітинок, кожна з яких відповідає альтернативі тієї чи іншої ознаки. Таблиця в даному випадку має такий вигляд (табл. 3):

Таблиця 3. Розрахунок зв'язку між фінансовим результатом і обсягом позикового та стороннього капіталу)

Фінансовий результат	СмК < ПК	СмК > ПК	Разом
Прибуток	30 a	9 b	39
Збиток	6 c	65 d	71
Разом	36	74	110

В таблиці 3 зазначені два результативних показники (прибуток та збиток), а також дві альтернативні ознаки, коли обсяг стороннього капіталу менше за обсяг позикового і навпаки – коли обсяг стороннього більше за обсяг позикового капіталу.

Результати групування показали, що із 110 підприємств, при ситуації, коли сторонній капітал менше позикового 30 отримують прибуток в кінці звітного періоду, а 6 – збиток. А при ситуації, коли сторонній капітал більше позикового 9 отримують прибуток, а 65 – збиток. Тобто, для 95 підприємств (86,4 % від загальної кількості запропонована гіпотеза виконується).

Підтвердимо дане твердження за допомогою розрахунків коефіцієнтів.

Коефіцієнт асоціації визначається за формулою 1.:

$$\text{Коефіцієнт асоціації Юла} = Q = \frac{a \times d - b \times c}{a \times d + b \times c} = \frac{30 \times 65 - 9 \times 6}{30 \times 65 + 9 \times 6} = \frac{1894}{2006} = 0,94 \quad (1.3)$$

Для дослідження кореляції альтернативних ознак Юл [18, с. 163-164] запропонував другий коефіцієнт – коефіцієнт колігації, який визначається за формулою 2.:

$$\text{Коефіцієнт колігації Юла} = W = \frac{\sqrt{(a \times d)} - \sqrt{(b \times c)}}{\sqrt{(a \times d)} + \sqrt{(b \times c)}} = \frac{\sqrt{(30 \times 65)} - \sqrt{(9 \times 6)}}{\sqrt{(30 \times 65)} + \sqrt{(9 \times 6)}} = 0,71 \quad (1.4)$$

Дослідником, що вивчав зв'язки між альтернативними ознаками був К. Пірсон. Чотириклітинкова таблиця дозволила К. Пірсону [18, с. 169-170] винайти інший показник (коефіцієнт контингенції). Він розраховується за формулою (3.):

$$\text{Коефіцієнт контингенції Пірсона} = K = \frac{a \times d - b \times c}{\sqrt{(a+b) \times (c+d) \times (a+c) \times (b+d)}} \\ = \frac{35 \times 65 - 9 \times 6}{\sqrt{(30+9) \times (6+65) \times (30+6) \times (9+65)}} = \frac{1896}{2715} = 0,70 \quad (1.5)$$

Коефіцієнти асоціації, колігації і коефіцієнт контингенції, оцінюють зв'язок між обсягом позикового капіталу та фінансовим результатом підприємства.

Величина цих коефіцієнтів як показників зв'язку тлумачиться так само, як і коефіцієнт кореляції. Тобто, якщо значення коефіцієнтів $\geq 0,70$ – спостерігається тісний зв'язок між ознаками.

Одним із способів перевірки розрахунків є виконання нерівності: $Q > W > K \geq 0,70$ [46, с. 163-164].

В нашому випадку дана нерівність зберігається, оскільки: $0,94 > 0,71 > 0,70 \geq 0,70$.

Тому, виходячи із розрахунків зазначимо, що всі розраховані коефіцієнти відповідають зазначеним нормам, а між фінансовим результатом (прибутком або збитком) та обсягом позикового чи стороннього капіталу існує тісний зв'язок.

Отже, необхідність виокремлення із складу зобов'язань (залученого капіталу) стороннього капіталу та позикового капіталу є обґрунтованою, та підтверджується з обліково-економічної точки зору та з позиції управління, що зазначено в табл. 4.

Таблиця 4. Необхідність виокремлення стороннього та позикового капіталу підприємства

Ознака	Позиковий капітал	Сторонній капітал
1) З обліково-економічної точки зору		
Строковість та поверненість	Розрахунки за отриманим капіталом необхідно проводити у чітко визначені строки, передбачені договором	
Платність	Залучаючи позиковий капітал, позичальник заздалегідь знає, що існуватиме необхідність здійснення платежів на користь позикодавця, що передбачені договором. Тобто ознака платності виконується	При формуванні стороннього капіталу ознака платності не виконується, оскільки плата за користування стороннім капіталом здійснюється лише в результаті несвоєчасного його погашення у вигляді санкцій
2) З точки зору управління		
Виходячи з того, що зв'язок між обсягом позикового та стороннього капіталу з фінансовими результатами підприємства щільний, існує необхідність управляти обсягами їх формування та використання з метою забезпечення стабільного фінансового стану підприємства		

Тобто, з економічної точки зору характеристика позикового капіталу та стороннього капіталу відрізняється в частині виконання ознаки платності, що викликає необхідність їх відокремлення одне від одного.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті підтвердження зв'язку між обсягом позикового капіталу, стороннього капіталу та фінансовим результатом виникає необхідність ефективного управління, аналітичного забезпечення та контролю за залученням та використанням позикового капіталу з метою попередження отримання негативного фінансового результату, санкцій в зв'язку з несвоєчасним погашенням позикового капіталу та витрат, пов'язаних із його залученням.

Список використаних літературних джерел:

1. Азарова А.О. Джерела формування та способи залучення позикового капіталу: [Електронний ресурс] / А.О. Азарова, Л.А. Килимник, О.В. Новіцька, І.А. Кільмник // Економічний простір. – 2008. – № 15. – с. 126–135.
2. Акименко Н.В. Дослідження структури і джерел формування капіталу транспортних підприємств / Н.В. Акименко, Н.С. Поповенко // Труды Одесского политехнического университета, 2003. – вып. 1(19) – с. 262-267.
3. Баскаков М.В. Проблемы управления капиталом крупного современного предприятия. / М.В. Баскаков // Донбасская национальная академия строительства и архитектуры, Макеевка. – “Економіка промисловості”. – №2(28) – 2005. – с. 175.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
5. Блонська В.І. Управління цільовою структурою капіталу підприємства / В.І. Блонська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.3. – С. 163-169.
6. Воробйов Ю.М. Теоретичні основи фінансового капіталу / Ю.М. Воробйов // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 80-88.
7. Запорожан О.М. Запозичений капітал як основна складова власного капіталу підприємства / О.М. Запорожан // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2009. – № 2. – С. 47-49.
8. Кадерова Н.Н. Корпоративные финансы: [учебное пособие] / Н.Н. Кадерова – Алматы: – Экономика, 2008. – 376 с.
9. Ковалев В.В. Финансы организаций (предприятий): учебник / В.В. Ковалев, Вит. В. Ковалев – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.– 352 с.
10. Лазбеник Л.Л. Міжнародна економіка: навчальний посібник / Л.Л. Лазбеник, С.А. Митей – Ірпінь: Академія ДПС України. – 2003. – 308 с.
11. Левин Д.Н. Финансы и кредит: учебное пособие / Д.Н. Левин – Пенза: Пенз. гос. Ун-т, 2005. – 169 с.
12. Марушко Н.С. Деякі аспекти організації обліку залученого капіталу / Н.С. Марушко // Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10 – С. 150-160.
13. Новашина Т.С. Финансовый менеджмент / Т.С. Новашина, В.И. Карпунин, В.А. Волнин / Под ред. доц. Т.С. Новашиной. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2005 – 255 с.
14. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: “Советская Энциклопедия”, 1986. – 899 с.
15. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
16. Подолякін В.І. Основы экономики организации: стоимость и структура капитала: учебное пособие / В.И. Подолякин – Иваново: ИГТА, 2005. – 112 с.
17. Сопко В.В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів): монографія. / В.В. Сопко – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
18. Статистика: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир. ЖДТУ, 2009. – 292 с. – с. 169-170.
19. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник. / О.О. Терещенко – К. КНЕУ, 2003. – 554 с.
20. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: [підручник] / В.М. Шелудько – К.: Знання, 2006. – 439 с.

ЗЕЛЕНІНА Олена Олександрівна – кандидат економічних наук Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012 р.